

HET BELANG VAN BOEKEN LEREN LEZEN

De positie van jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs

Hoe is het gesteld met de positie van het fictieonderwijs in de onderbouw vmbo, havo en vwo? Stichting Lezen liet onderzoek hiernaar uitvoeren. Hieruit blijkt dat docenten Nederlands jeugdliteratuur beschouwen als een belangrijk onderdeel van hun vak.

Hans Goosen & Daan Beeke

Wat gebeurt er in het onderwijs met jeugdliteratuur? Die vraag stond in het voorjaar van 2008 centraal in de bijeenkomst van een groep docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen Nederlands. Zij hielden zich niet bezig met de vraag 'Leest de jeugd wel genoeg?' Die vraag trekt in de media wel veel aandacht. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat vanaf 1975 het lezen in de vrije tijd is afgenomen bij een

gelijktijdige stijging van het aantal uren tv-kijken en de opmars van de computer. Toch lijkt er vanaf 2000 sprake van een stabilisatie van het aantal uren dat aan lezen besteed wordt (Breedveld e.a., 2006). Bovendien zijn er geen aanwijzingen dat in het onderwijs lezen (van fictie) minder in de belangstelling zou staan.

De lerarenopleiders waren eerder geïnteresseerd in de praktijk van het fictieonderwijs in de onderbouw van vmbo, havo en vwo. Hoeveel tijd wordt in de lessen Nederlands aan jeugdliteratuur besteed? Wat gebeurt er precies in die tijd? Hoe belangrijk vinden docenten jeugdliteratuur? Hoe oriënteren zij zich op actuele titels

en projecten? Volgen zij de leergang? Bestaan er binnen de vaksecties Nederlands afspraken over hoeveel tijd er ten minste aan jeugdliteratuur wordt besteed?

Stichting Lezen werd gevraagd onderzoek te doen naar deze vragen. Wat volgde was een kwalitatief en kwantitatief onderzoek door Duo Market Research onder bijna tweehonderd docenten en sectievoorzitters Nederlands in de onderbouw. Het onderzoeksverslag werd in maart op internet gepubliceerd onder de titel 'Positie jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs'.

Het belang van jeugdliteratuur

Een grote meerderheid van 64 procent van de ondervraagde docenten geeft aan dat het zeer belangrijk is om aandacht te besteden aan jeugdliteratuur; 32 procent vindt het enigszins belangrijk. Deze cijfers geven duidelijk aan dat de positie van jeugdliteratuur niet in gevaar is. Maar ook interessant om te zien waarom jeugdliteratuur belangrijk wordt gevonden (zie ook figuur 1).

Een grote meerderheid van 64 procent van de ondervraagde docenten geeft aan dat het zeer belangrijk is om aandacht te besteden aan jeugdliteratuur

Bijna alle respondenten (93%) wijzen erop dat je door aandacht te besteden aan jeugdliteratuur leerlingen kunt laten zien dat er ook leuke boeken voor ze zijn (lezen is plezierig). Hoog scoren ook de volgende antwoordmogelijkheden: goed voor de taalontwikkeling (90%); goed voor de algemene ontwikkeling (78%); goed voor begrijpend lezen (67%).

Een meerderheid (53%) vindt dat jeugdliteratuur belangrijk is als een opstap naar volwassenenliteratuur. Voor de vmbo-docenten geldt misschien wel dat zij het belangrijk vinden dat de leerlingen ook als volwassenen blijven lezen, maar deze docenten hebben zich wellicht

	TOTAAL	VMBO	HAVO/VWO	VMBO + HAVO/VWO	DOCENT	SECTIE-VOORZITTER
Door aandacht te besteden aan jeugdliteratuur kun je leerlingen laten zien dat er ook leuke boeken voor ze zijn (lezen is plezierig)	93%	94%	90%	94%	90%	96%
Het lezen van jeugdliteratuur is goed voor de taalontwikkeling	90%	96%	81%	92%	88%	93%
Het lezen van jeugdliteratuur is goed voor de algemene ontwikkeling	78%	76%	78%	79%	75%	81%
Het lezen van jeugdliteratuur is goed voor het begrijpend lezen	67%	81%	53%	60%	67%	67%
Het lezen van jeugdliteratuur is een goede opstap naar volwassenenliteratuur	53%	25%	84%	63%	50%	58%
Het is belangrijk om aandacht te besteden aan jeugdliteratuur, omdat deze boeken aansluiten op de belevingswereld en op het niveau van mijn leerlingen	53%	53%	50%	60%	56%	51%
Het lezen van jeugdliteratuur geeft de leerlingen rust	35%	44%	24%	33%	40%	27%
Andere reden	10%	5%	17%	10%	10%	11%

Figuur 1 Redenen die docenten aanvoeren waarom het lezen van jeugdliteratuur belangrijk is

In memoriam Bram de Bruin

'I come no more to make you laugh'
Henry VIII, William Shakespeare

Op 28 maart 2009 is Bram de Bruin, secretaris van de sectie Engels van Levende Talen, op 64-jarige leeftijd overleden. Hoewel we wisten dat hij ernstig ziek was, kwam het bericht van zijn overlijden toch nog als een schok. Bram betekende veel voor Levende Talen en omgekeerd was de vereniging ook erg belangrijk voor hem.

Van 2000 tot 2008 was hij voorzitter van de sectie Engels. Tijdens zijn voorzitterschap hielden we ons onder andere bezig met de vernieuwing van het eindexamenprogramma. Hij was een groot voorstander van activerende taaltaken, maar betreunde het dat de Engelse literatuur nog maar een klein deel van het curriculum uitmaakte.

Hoewel hij zich door ziekte in de jaren 2006–2008 moest laten vervangen, bleef zijn betrokkenheid bij het vak, de sectie en de vereniging onverminderd groot. Zo was hij als lid van de commissie LSD betrokken bij de voorbereiding van de Landelijke Studiedag.

Ook na zijn officiële aftreden als voorzitter in maart 2008 bleef hij deel uitmaken van de sectie, ditmaal in de functie van secretaris. Hij selecteerde artikelen voor de juryprijs van Levende Talen en verzamelde examencommentaren. Hij maakte zich sterk voor de verdere professionalisering van de docent, want 'als mijn dokter zich niet of weinig zou bijscholen, ging ik niet graag bij hem onder het mes'.

Via de discussielijsten sprak hij docenten Engels soms vermanend toe, vooral als ze naar zijn zin te weinig van zich lieten horen. Hij verstond de zeldzame kunst dit soort serieuze zaken met een kwinkslag te benaderen. 'Misschien zou het vak Engels eens bedreigd moeten worden,' zei hij dan, 'dan komen ze tenminste in actie!' Wij genoten van zijn onnavolgbare formuleringen, vol humor en doorspekt met anekdotes, vaak gebracht met een Schots accent.

Na zijn vervroegde pensionering als docent Engels op de Katholieke Scholengemeenschap Hoofddorp kocht hij een huis in Tsjechië en genoot daar, naar eigen zeggen, 'zich te pletter'. Wij betreuren het dat hij niet nog veel langer van deze levensfase heeft mogen genieten en hadden hem zo graag nog veel langer in ons midden gehad. Wij wensen zijn vrouw Louky, de kinderen en andere nabestaanden alle kracht om dit grote verlies te dragen. *He will be sorely missed.*

Janneke Geursen

Veel docenten hebben moeite met de grote correctiedruk die boekverslagen met zich meebrengen

ook afgevraagd of dat lezen per se literatuur zou moeten inhouden. Docenten in de onderbouw van havo en vwo zullen zich bij deze antwoordmogelijkheid waarschijnlijk wel gerealiseerd hebben wat in de bovenbouw aan de orde zal komen.

23 minuten, 14 procent

De ondervraagde docenten besteden gemiddeld 23 minuten per week aan het onderdeel jeugdliteratuur. Een gemiddelde dat natuurlijk minder zegt dan op het eerste gezicht lijkt: er zijn immers verschillen in het aantal uren Nederlands dat aan een klas wordt gegeven. Waar een eerste klas vmbo vier uur Nederlands heeft, kan dat voor een tweede klas gymnasium zomaar twee uur zijn. Daarom moet de aan literatuur bestede tijd afgezet worden tegen het aantal lessen. Gemiddeld wordt dan zo'n 14 procent van de lestijd besteed aan jeugdliteratuur. Dat vinden wij zeker geen slechte score. Vooral als je bedenkt welke andere onderdelen het vak Nederlands nog heeft. Bij de percentages valt bovendien op dat er op dit punt nauwelijks verschillen bestaan tussen verschillende leerjaren en verschillende schooltypen: de verschillen bewegen zich tussen de 13 en 16 procent. De ondervraagde docenten beschouwen zichzelf niet als uitzondering in de sectie: ruim drie kwart geeft aan ongeveer evenveel tijd te besteden aan jeugdliteratuur als de meeste collega's. Voor jeugdliteratuur kan blijkbaar voldoende ruimte gemaakt worden binnen het programma Nederlands. Hoe wordt die ruimte dan benut?

Vrijheid of vrijblijvendheid?

Het is opmerkelijk dat het overgrote deel van de docenten (deels) vrij is in het bepalen hoe ze invulling geven aan het onderdeel jeugdliteratuur: 56 procent is deels vrij, 35 procent is helemaal vrij. Slechts 9 procent geeft aan dat er afspraken zijn. Dat geeft te denken, zeker als je die praktijk vergelijkt met strikte afspraken die voor andere vakonderdelen als grammatica en spelling vaak gemaakt worden.

Je kunt je afvragen of het bij een vakonderdeel als jeugdliteratuur van belang is binnen een sectie tot afspraken te komen. Als de ene collega de leerlingen enthousiast aan het schrijven van gedichten krijgt, terwijl een andere collega in hetzelfde leerjaar een boeiend gesprek over een klassikaal gelezen tekst kan hebben, wie zou je dan willen beperken? Maar aan de andere kant

moet je onder ogen zien dat een goede leerlijn jeugdliteratuur door de jaren heen wel om gemeenschappelijke afspraken vraagt. Uit het vervolg van de vragenlijst valt af te leiden dat bijvoorbeeld over het aantal te lezen boeken per jaar en het gewicht van het cijfer voor fictie wel afspraken gemaakt worden, maar daarmee is nog niet alles van de lespraktijk beschreven.

Veel boekverslagen

Tanja Janssen heeft onderzoek gedaan naar effecten van verschillende benaderingen binnen het literatuuronderwijs in de bovenbouw van havo en vwo. Zij waarschuwt dat sinds de invoering van de tweede fase er sprake is van een verregaande verschriftelijking van het literatuuronderwijs: voor praten over gelezen werken lijkt binnen de literatuurlessen nog maar weinig ruimte (Janssen, 2007). Ook nu weer blijkt dat voor de lessen jeugdliteratuur geldt dat een grote groep docenten (25%) de meeste tijd vult met het individueel lezen van boeken en het samenstellen van een leesdossier, met name boekverslagen. Op de tweede plaats wordt het volgen van de schoolmethode Nederlands genoemd als invulling van het onderdeel jeugdliteratuur. Op de derde plaats (15%) staat het individueel lezen van boeken en het maken van verwerkingsopdrachten. Vervolgonderzoek zou kunnen uitwijzen wat de inhoud van dergelijke verwerkingsopdrachten is. Ligt de nadruk daarbij op tekstervarende opdrachten, op creatieve verwerkingsopdrachten, op opdrachten om het verhaal samen te vatten of gaat het om verhaalanalytische opdrachten zoals het beschrijven van personages en motieven?

Bekend is in ieder geval dat veel docenten moeite hebben met de grote correctiedruk die boekverslagen met zich meebrengen, en dat de discussie over de boekverslagen breed gevoerd wordt op internetfora als de Vakcommunity Nederlands en op vakbijeenkomsten. Geen wonder dat uit het onderzoek ook blijkt dat er veel vraag is naar gevarieerde verwerkingsopdrachten. Volgens de respondenten zou Stichting Lezen een rol kunnen spelen in het toegankelijk maken van zulke

opdrachten. Uitwisseling van ervaringen met andere toetsvormen dan het traditionele boekverslag past hier uitstekend bij.

Poëzie

Ongeveer een op de tien kinderen in Nederland komt volgens hun docenten tijdens de lessen Nederlands nooit in aanraking met poëzie. (Misschien ligt hierin een taak voor organisaties als de School der Poëzie.) Bij een op de tien docenten op havo of vwo is poëzie volgens de docent juist een groot deel van de lessen jeugdliteratuur. Daartussenin zit een grote groep die meent dat poëzie een klein (70%), dan wel een groot noch een klein deel (13%) van de lessen jeugdliteratuur uitmaakt.

Andere onderwerpen in het onderzoek

Positief is zeker het feit dat 86 procent van de ondervraagde docenten aangeeft zelf jeugdliteratuur te lezen; 55 procent van de docenten leest meer dan vijf titels per jaar. Daarmee overtreffen zij in ieder geval het aantal boeken (3,3) dat de leerlingen gemiddeld per schooljaar voor school moeten lezen.

Voor zowel de lerarenopleiders als organisaties als Stichting Lezen zijn nog een paar andere vragen uit het onderzoek de moeite waard, bijvoorbeeld de vraag welke bronnen docenten gebruiken bij de voorbereiding van hun lessen jeugdliteratuur en hoe ze zich op de hoogte stellen van het huidige aanbod van jeugdliteratuur. Expliciet is ook nog gevraagd naar de ondersteuning die Stichting Lezen zou kunnen bieden. Een meerderheid van de docenten heeft veel behoefte aan het aanbieden van verwerkingsopdrachten en het bieden van een overzicht van het aanbod van jeugdliteratuur. Daar past een mooi vervolg op. ■

MEER INFORMATIE

Het onderzoek is te downloaden via <www.lezen.nl>, onder 'Publicaties'.

AUTEURS

Hans Goosen is docent Nederlands op Sint-Odulphuslyceum en lerarenopleider op Fontys Lerarenopleidingen Tilburg. Daan Beeke is projectleider Voortgezet Onderwijs bij Stichting Lezen. Het onderzoek werd in opdracht van Stichting Lezen uitgevoerd door Duo Market Research.

LITERATUUR

Janssen, T. (2007). Het schriftelijke overheerst nu te veel. In H. Goosen (Red.), *Forum of arena: opvattingen over literatuuronderwijs: een stand van zaken in 2007* (VON-cahier 1). Amsterdam: VON. Te downloaden via <www.voncahier.nl/von-cahier-1>.